

UPPSALA PAPERS IN FINANCIAL HISTORY

Mats Larsson
Mikael Lönnborg-Andersson (red.)
med bidrag av:
Sven Jungerhem
Gunnar Lundh

Institutioner och organisationer på den svenska bankmarknaden Erfarenheter från bankkrisen

Report No 8
1996/97

Department of Economic Histoty

ISSN 1104-0726

ISRN UU-EKHI-R--8--SE

© Uppsala Papers in Financial History och författarna
ISSN 1104-0726
ISRN UU-EKHI-R--8--SE
Uppsala universitet
Reprocentralen HSC, Uppsala

MATS LARSSON & MIKAEL LÖNNBORG-ANDERSSON

INLEDNING5

MATS LARSSON

BANKKRISER I SVERIGE - EN UTVECKLINGSMODELL..9

ETT TEORETISKT ANGREPPSSÄTT.. 10

INSTITUTIONER OCH ORGANISATIONER PÅ BANKMARKNADEN.. 12

DRIVKRAFTER FÖR INSTITUTIONELL FÖRÄNDRING 15

INSTITUTIONER, ORGANISATIONER OCH BANKKRISER..21

REFERENSER.. 24

SVEN JUNGERHEM & GUNNAR LUNDH

KRAFTER FÖR OCH MOT EN SUND KREDITGIVNING

EN STUDIE AV SVENSKA BANKERS KREDITORGANISATION..25

INLEDNING25

KREDITGIVNING - EN ALLMÄN BESKRIVNING27

INTERVJURESJLTATEN29

SLUTSATSER32

REFRERENSER36

Inledning

Mats Larsson & Mikael Lönnborg-Andersson

I och med den svenska finansiella krisen i början av 1990-talet startade en diskussion, som till en början, främst handlade om skuldfrågan för de omfångsrika kreditförlusterna. En stor mängd litteratur publicerades som diskuterade de bakomliggande drivkrafterna, där ofta avregleringen på 1980-talet och skatteomläggningen ställdes i fokus. (Lybeck 1992; Larsson & Sjögren 1995; Lindgren m fl 1994; Boksjö & Lönnborg-Andersson 1994) Denna debatt har också förnyat diskussionen om strukturer och aktörer, d v s kan förklaringarna främst identifieras genom förändrad lagstiftning och andra mer exogena variabler eller hos marknadens aktörer. Därför är intentionen här att med två olika perspektiv dels diskutera hur institutioner och organisationer förändras över tid, dels från ett organisatoriskt mikroperspektiv studera hur riskbedömningens funktionssätt förändrats efter 1990-talets finansiella kris. Ambitionen att både kombinera makro- och mikrosynsätt kan förhoppningsvis ge oss ny kunskap om interaktionen mellan den yttre miljön och de enskilda aktörernas beteenden.

I denna rapport diskuteras bankkrisen utifrån två olika perspektiv. Inledningsvis analyserar ekonom-historikern Mats Larsson de långa vågor som kännetecknat den svenska kreditmarknaden. Larssons institutionella ansats beskriver ett förlopp där man kan se perioder av institutionell stabilitet och turbulens. Denna institutionella förändring kommer till uttryck antingen genom förändrad lagstiftning eller förändring av marknadsstrukturen. En slutsats är att marknadsstrukturen förefaller förändras både före och efter en bankkris. En annan slutsats är att forskjutningar i lagstiftningen tillkommit för att eliminera problem som oftast redan övervunnits.

En annan fråga som kan ställas i samband bankkrisen är vilka effekter som kan urskiljas rörande organisationernas beteende och praktiska funktionssätt? Den legala strukturen har historiskt sett varit mycket omfattande och det grundläggande motivet har varit att skydda insättarnas medel. Samtidigt har andra ekonomiska mål, som t ex en vilja att underlätta industrins riskkapitalförsörjning och även önskan att minska beroendet mellan bank och industri, inneburit att den institutionella ramen förändrats vid upprepade tillfällen. Denna volatilitet och dess medföljande osäkerhet har bankerna främst minskat genom att skapa olika typer av finansiella nätverk. Relationerna mellan finansiella institut men även till industrin har således varit en sätt att kringgå de institutionella barriärerna. (Larsson 1995)

Det är främst den sistnämnda utvecklingen som behandlas i den första uppsatsen. Med utgångspunkt från ett institutionellt perspektiv har Mats Larsson studerat de formella institutionernas utveckling, dess interdependens med marknadens aktörer, samt olika former av samarbete mellan aktörerna i gråzonen mellan marknad och hierarkier.

Uppsatsen har också en annan implikation. Den institutionella teorin har allt oftare använts som utgångspunkt från främst ekonomisk-historiska studier. Denna ansats har dock i empiriska undersökningen visat sig allt för abstrakt för att erbjuda vetenskapligt testbara hypoteser. Mats Larssons har i den föreliggande uppsatsen även diskuterat en möjlig ingång för att operationalisera det institutionella perspektivet för det privata affärsbanksväsendet. En slutsats som bör dras från detta är att den institutionella ansatsen kräver en noggrann definition av de teoretiska begreppen, vilken bör anpassas både efter det specifika studieobjektet och aktuell tidsperiod. Genom en mer systematisk analys av marknadens institutioner, aktörer, och olika aktörers behov kan förhoppningsvis den institutionella teorin infogas i ett större sammanhang och få en ökad empirisk betydelse.

Den andra uppsatsen behandlar utvecklingen från ett mer mikroorienterat perspektiv, där företagsekonomerna Sven Jungerhem och Gunnar Lundh studerar källan till bankernas kreditförluster, nämligen kreditbedömningen och hur den förändrats i samband med bankkrisen. Genom bankernas utlåning erhåller låntagare möjlighet att disponera en del av bankens inestående medel. Detta ställer stora krav på såväl bankernas riskbedömning som riskurval, samt hur den ökade risken bör avspeglas i en högre ersättning. (Hörngren m fl 1987) Det kan för bankkrediter ifrågasättas om den ökade risken, kompenserad genom högre ränta, innebär en högre ersättning för banken. I stället torde den högre kostnaden leda till en ytterligare riskaccentuering. Denna dualistiska karaktär hos krediten som objekt innebär att bankernas organisationer, dess funktioner för sunda riskurvalsmekanismer, ställer krav på en tredje part som från andra utgångspunkter kan tillvarata ett samhällsintresse.

Även Jungerhems och Lundhs uppsats kan kopplas till institutionell teori. Med utgångspunkt från Nelsons & Winters (1982) diskussion finns det ingen möjlighet för aktörer inom en organisation att tillgodogöra sig all information och fatta optimala beslut. Därför är det nödvändigt att upprätta rutiner eller vanor för att underlätta den dagliga beslutsgången. Från detta perspektiv bör en riskbedömningsorganisation upprättas som både tar hänsyn till kundens behov samt för bankerna önskan att erhålla en acceptabel risknivå. Därför kan skrivna instruktioner och klart upprättade regler för beslutsgången vid olika typer av riskbedömningar vara ett sätt att hantera riskfunktionen (Wallander 199 1).

Erfarenheten från 1990-talets bankkras visar på olikheterna i riskhantering och kreditbedömning mellan banker. Man bör framför allt se denna analys ur ett principiellt perspektiv och inte göra allt för långtgående tolkningar rörande enskilda bankers organisation och kreditförluster. Inom ramen för regelverket finns nämligen möjligheter att påverka redovisningen av osäkra kreditengagemang och tänkbara förluster.

Debatten har också ekonomisk-politiska implikationer då den återspeglar olika ideologiska intressens preferenser för respektive emot reglering. De fundamentala frågorna blir därför; bör finansmarknadens aktörer begränsas för att undvika finansiella störningar som kan drabba hela samhällsekonomin, eller ska marknaden avregleras för att öka systemets effektivitet? Enligt Jungerhem & Lundh bör främst effektiviteten beaktas, samtidigt som regleringspolitiken möjliggör en omfattande tillsyn av finansinspektionen för att undvika ensidiga kreditengagemang och därigenom ett ökat risktagande. Det blir därför nödvändigt att återetablera det nära samarbetet mellan bankerna och inspektionsmyndigheten för att både tillgodose näringslivets och privatkunders behov av krediter och samtidigt hålla riskexponeringen på en acceptabel nivå. För att undvika olika störningsfaktorer bör dock tillsynen genomföras med hjälp av riktlinjer och inte detaljstyrning.

Denna rapportens syfte är således att från två olika akademiska traditioner studera förekomsten av bankkras. Å andra sidan finns det säkerligen små möjligheter att helt undvika dessa problem eftersom den svenska finansiella historien har visat oss att vi inte lär oss särskilt mycket av historien. Förhoppningen är även att dessa studier ska öka intresset för tvärvetenskapliga arbeten som kan ge oss ny inspiration att behandla svårforcerade teoretiska och empiriska frågeställningar.

Referenser

Boksjö, A. & Lönnborg-Andersson, M., (1994) "Svenska finanskriser – orsaker, forlopp, åtgärder och konsekvenser, *Uppsala Papers in Financial History*", No. 2, Uppsala.

Hörngren, L., Viotti, S., Myhrman, J. & Eliasson, G., (1987) *Kreditmarknadens spelregler*, SNS Förlag, Stockholm.

Larsson, M., (1995) "Overcoming institutional barriers: financial networks in Sweden 1910-90", In: Youssef Cassis, Y., Feldman, G. & Olsson, U., *The evolution of financial institutions and markets in twentieth-century Europe*, Scholar Press, Aldershot.

Larsson, M. & Sjögren, H., (1995) *Vägen till och från bankkrisen*, Carlsson, Stockholm.

Lindgren, H., Wallander, J. & Sjöberg, G., (1994) *Bankkrisen*, Bankkriskommittén, Fritze, Stockholm.

Lybeck, J. A., (1992) *Finansiella kriser förr och nu*, SNS Förlag, Stockholm.

Nelson, R. & Winter, S., (1982) *An Evolutionary Theory of Economic Change*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (MA).

Wallander, J., (1991) *Från Vängåvan till Kungsträdgården : decentralisering - ideal och verklighet*, Bonnier, Stockholm.

Bankkriser i Sverige - en utvecklingsmodell

Mats Larsson

Den moderna finansmarknaden har sedan den började växa fram vid mitten av 1800-talet tilldragit sig ett stort intresse från statsmakterna. Lagar och regler har utvecklats framför allt för att skydda bankernas kunder. För affärsbankerna har regelverket främst syftat till att garantera insättarnas pengar, vilket bl a inneburit att det utvecklats styråtgärder för bankernas placeringar och verksamhetsinriktning. Dessa regelverk har dock inte etablerats utan hänsyn till de normer (informella institutioner) som funnits på marknaden. Det har tvärtom varit så att statliga regler ofta utvecklats ur traditioner och aktörernas erfarenheter. Indirekt har aktörerna på marknaden därigenom själva påverkat vilka styrmekanismer som existerat.

Genom sin starka långsiktiga överlevnadsförmåga har dock regelverken varit hämmande. Regelförändringarna har ofta kommit långt efter det att behovet av sådana förändringar uppmärksammats av marknads aktörer. Detta har givit marknaderna en hög grad av stabilitet, men det har också uppfattats att de formella reglerna begränsat aktörernas förmåga att utvecklas. I viss utsträckning har dock t ex teknisk utveckling, nya finansiella instrument, aktörssamarbete och nätverksetableringar mellan företag bidragit till att föröka mer dynamik på marknaden. Detta har också på sikt underminerat regelverkens styrförmåga och till att nya regler arbetats fram.

Under 1990-talets bankkrise har ofta avregleringen lyfts fram som en huvudorsak till krisens uppkomst. Sambanden mellan regelverk och aktörers beteende är emellertid mer komplicerat än så. I den långsiktiga utvecklingen från slutet av 1800-talet fram till våra dagar har det funnits en dubbelriktad interaktion mellan regler, normer och aktörsbeteende. Detta papper syftar till att med hjälp av den institutionella teorin analysera dessa interaktiva relationer.

Ett teoretiskt angreppssätt

Genom de omfattande styråtgärder som staten tillämpat på bankmarknaden blir dessa verksamheter särskilt lämpliga för institutionella ekonomisk-teoretiska analysansatser. Den institutionella teorin lägger nämligen - till skillnad från den neoklassiska teorin - särskilt stor vikt vid statens roll på marknaden och interaktionen mellan marknadens aktörer och regelverken.

Grundläggande för den institutionella teorin är begreppen institutioner och organisationer. Förenklat uttryck skulle man kunna säga att institutionerna utgör samhällets spelregler, medan organisationerna är samhällets aktörer.¹ Man skiljer emellertid mellan formella och informella institutioner.

De formella institutionerna utgörs av lagar och förordningar som kodifierats d v s skrivits ned som rättesnören för samhällets organisationer. De informella institutionerna, däremot, är inte nedskrivna. De utgörs istället av traditioner, normer och sedvänjor som styr relationen mellan människor och företag. Sammantaget utgör således institutionerna "de restriktioner som människor sätter upp för att ange formerna för mänsklig samverkan"².

Informella institutioner har alltid reglerat relationen mellan människor. Redan i de gamla stamsamhällena fanns normer som man inte fick bryta mot och som om man gjorde det, kunde leda till att man drevs från stammen. I ett mer komplicerat samhälle där t ex byteshandeln ersatts med penningekonomi och där relationen mellan människor blivit mer opersonlig, fanns dock ett behov av att skriva ned regler. Mängden kodifierade regler har sedan successivt ökat, ju mer komplicerat samhället blivit. Fasta spelregler har blivit särskilt viktiga för det nationella och multinationella utbytet av varor och tjänster. Om ett företag t ex uppfattar det allmänna regelverket i ett land som osäkert, krävs nämligen detaljerade föreskrifter i de affärskontrakt som träffas mellan parterna. Upprättandet av sådana avtal för med sig ökade s k transaktionskostnader. Om dessa transaktionskostnader blir allt för höga kanske man hellre väljer att avstå från att genomföra affären.

¹ Douglass C. North ger i sin bok *Institutionerna, tillväxten och välståndet* (1993) en detaljerad presentation av sin syn på relationen mellan organisationer och institutioner. Den beskrivning av institutionell teori som följer i detta delkapitel bygger i huvudsak på Norths synsätt.

² North D. (1993) s. 16.

För att de formella reglerna ska följas krävs att de inte alltför starkt avviker från samhällets informella normer. Lagar måste uppfattas som relevanta av organisationerna annars kanske man väljer att försöka kringgå dem på något sätt. För att de formella institutionerna ska uppmuntra till efterföljd krävs således att de dels utformas i överensstämmelse med normsystemen, dels att de tar hänsyn till förändringar i organisationernas beteende över tid.

Organisationerna är, som konstaterats, spelarna i systemet. Med detta menas alla typer av spelare; politiska partier, ekonomiska företag, intresseorganisationer, religiösa sammanslutningar, idrottsföreningar eller andra grupper av människor som strävar efter ett gemensamt mål. Organisationer är beroende av och uppkommer ofta som en effekt av samhällets institutioner, men kan också genom sitt agerande påverka strukturen på institutionerna. Nya företag som bildas är t ex beroende av den lagstiftning som finns just för den aktuella typen av verksamhet och påverkas också av förändringarna i institutionerna. En ändring av skattelagstiftningen skulle t ex kunna leda till att verksamhetens inriktning förskjuts.

Regelverkens styrning av organisationerna innebär att det uppstår en typ av systemberoende, där allt fler institutioner och organisationer bildas, som stöder det existerande systemet. Ibland används termen "path-dependence" (spårbundenhet) för att beskriva detta systemberoende. Detta innebär att teknik och ekonomi binds samman i ett utvecklingsförlopp som till synes verkar utstakat i en speciell riktning. Möjligheterna för en organisation att bryta mot detta systemberoende finns, men risken för misslyckanden om man avviker från den utstakade vägen uppfattas ofta som stora. De traditionella vägarna blir dock ibland alltför stela och otidsenliga och kanske inte längre fyller de krav som ställts på ett ekonomiskt effektivt system och det sker ett brott i det invanda systemberoendet.

Institutioner och organisationer på bankmarknaden

Ur ett teoretiskt perspektiv är det lätt att se skillnaderna mellan institutioner och organisationer, men om man praktiskt överfor detta resonemang till det svenska affärsbanksväsendet är uppdelningen inte längre lika självklar. Genom sina många roller på finansmarknaden intar staten nämligen flera olika positioner.³

Statens uppgift att reglera marknaden förefaller vara en naturlig del av alla finansiella system, även om denna makt utövas på olika sätt i olika länder. De marknadsorienterade finansiella systemen - där näringslivet till stor del finansieras genom aktie- och obligationsemitteringar - har således oftast en mindre grad av styrning via regelverket, medan bankorienterade finansiella system präglats av starkare statlig styrning, åtminstone vad avser begränsningar av aktörernas verksamhetsinriktning.⁴ Under 1900-talet har regleringen av den svenska bankmarknaden genomgått flera svängningar. Före det andra världskriget var strävan efter ekonomisk stabilitet hos bankerna drivande bakom lagstiftningens utformning. Från 1950-talets början och fram till 80-talets mitt kombinerades dock dessa mål med penningpolitiska strävanden. Genom riksbanksregleringen kom affärsbankslagstiftningen att hamna i bakgrunden. Riksbankens styråtgärder innebär nämligen ofta en sådan detaljerad kontroll att stabiliteten därigenom automatiskt garanterades.

Det är dock inte bara reglerna som sådana utan också den miljö som de existerar inom som är avgörande för funktionen och aktörernas beteende. Det har i internationella studier visats att ett samhälles tradition spelat en stor roll för möjligheterna att stifta och implementera regelverk som accepteras av organisationerna.⁵ Aktörernas förmåga att påverka lagar och regler har också visats i det svenska banksystemet. Banklagstiftningen har nämligen från tid till annan uppfattats som otidsenlig av aktörerna. Inte sällan har nya finansiella instrument eller samarbete inom nätverk mellan finansiella aktörer bidragit till att underminera regelverken.

Statens engagemang som garant för det finansiella systemet, har i Sverige tydligast kommit till uttryck under de finansiella kriserna på 1920-, 30- och 90-talen då staten genom särskilda organisationer valt att stödja

³ Staten har fem grundläggande roller på finansmarknaden, som reglerare, kontrollör, garant för det finansiella systemet, ägare och som beställare av finansiella tjänster. Detta resonemang finns utförligare presenterat i Larsson M. & Sjögren H. (1995).

⁴ SOU 1988:38, bilaga 12.

⁵ Zysman J. (1990).

finansiella företag i kris. Utformningen av statens stöd för det finansiella systemet är egentligen frikopplad från den verksamhetsreglerande lagstiftningen, men ändå beroende av densamma. Ett otydligt eller odetaljerat regelverk som ger en omfattande tolkningsfrihet för organisationerna skulle således kunna resultera i ett större behov av statliga garantiåtgärder vid en finansiell kris.

Staten hade redan före den moderna kreditmarknadens etablering en roll som *beställare* av finansiella tjänster. Ofta fylldes dessa behov av riksbanken, men under 1 800-talets lopp då nya organisationer kom in på marknaden, förändrades de tidigare rollmönstren. Olika typer av organisationer utvecklade en specialisering på vissa typer av finansiella tjänster, samtidigt som riksbanken drog ned på sin kommersiella verksamhet och började renodla sina centralbanksfunktioner. Statens behov av finansiella tjänster ombesörjdes därefter i högre utsträckning av privata organisationer - framför allt affärsbanker.

Den ekonomiska utvecklingen, behovet av riktad finansiering i samhället och den ökade betydelsen för statliga transfereringar i ekonomin bidrog emellertid till att statens intresse för att engagera sig som organisation på finansmarknaden åter ökade, särskilt efter andra världskriget. Den statliga beställarrollen blev därigenom nära förbunden med statens roll som ägare - på den finansiella marknaden. Detta tog sig uttryck i uppbyggnaden av kreditföretag som fungerade i konkurrens med andra aktörer på finansmarknaden, men också som specialiserade institut för att hantera vissa typer av transaktioner. Denna utveckling hänger nära samman med politisk-ideologiska forskjutningar i samhället. Genom politiskt beslut bestämdes t ex att offentliga företag och myndigheter skulle använda den statliga affärsbanken för finansiella transaktioner.

Staten intar slutligen också rollen som *kontrollör* av det finansiella systemet via bankspektion/finansinspektion. Kontrollsystemets utformning är också nära förbunden med regelverkens struktur, eftersom inspektionsmyndighetens verksamhet främst utgörs av en kontroll av hur organisationerna efterlever de formella reglerna. Inom ramen för en normativ kontroll finns dock en viss möjlighet att anpassa tillsynen till de problem som tillfälligtvis kan dyka upp på marknaden.⁶

⁶ Bankspektionens uppgifter kan delas upp i fyra huvudgrupper. *Den materiella statsuppsikten* som innefattar en tillsyn av bankernas verksamhet, *koncessionsprövning och etableringskontroll*, kontroll att bankerna offentligt publicerar uppgifter om årets rörelse (*publicitetsprincipen*) samt utarbeta ramar för bankernas verksamhet genom det *sk normativsystemet*.

Vid sidan av rollen som reglerare kan således staten inta flera roller som både förknippas med institutioner och organisationer. Det har t o m förekommit att ett och samma statliga organ både varit institution och organisation. Riksbanken är ett exempel på detta. Genom sin funktion som affärsbank har man varit en bland andra organisationer. Men man har också genom sin starka roll i penningpolitiken varit drivande i regelverkens utformning. Även bankinspektionen/finansinspektionen intar en mellanställning mellan institutioner och organisationer. Huvudsyftet med verksamheten är att kontrollera efterlevnaden av regelverken, men genom konsultationer och samarbete med bankerna har man ibland också fungerat som en organisation med intressen som sammanfallit med bankernas. Även den statliga affärsbanken har ibland haft karaktären av institution. I diskussionerna om den statliga affärsbankens uppgifter har man nämligen ibland lyft fram bankens möjligheter att påverka marknaden i en riktning som statsmakterna önskade, t ex då det gällde att förändra räntenivån i samhället.⁷

Affärsbankerna har varit den organisatoriska kärnan i det finansiella systemet under 1900-talet. Detta har bl a tagit sig uttryck i personliga relationer och nätverksetableringar mellan olika finansiella aktörer. Affärsbankerna har genom dessa kontakter kunnat medverka i verksamheter som ursprungligen inte avsågs för affärsbanker, eller kunnat ge vissa verksamheter en större omfattning än vad lagstiftningen avsett.⁸ För uppkomsten av finansiella kriser har dessa relationer till bankanknutna företag spelat en stor roll. Under 1990-talets kris var det särskilt kontakterna med finansbolag som bidrog till att öka på kreditförlusterna.

Bland viktiga organisationer återfinns också aktörer som samordnar bankernas verksamhet och utvecklar affärsbankernas normsystem. I denna verksamhet har bankinspektionen (finansinspektionen) och Svenska Bankföreningen varit viktiga aktörer, men en del av bankernas verksamhet har också samordnats genom karteller - även om dessa inte varit av samma betydelse som t ex hos försäkringsbolagen.⁹

⁷ Se bl a Anell B m fl (1992) och Håfors A. (1995).

⁸ Se t ex Larsson M (1993) där de finansiella nätverkens struktur undersöks.

⁹ Boksjö A. & Lönnborg-Andersson M. (1994).

Drivkrafter för institutionell förändring

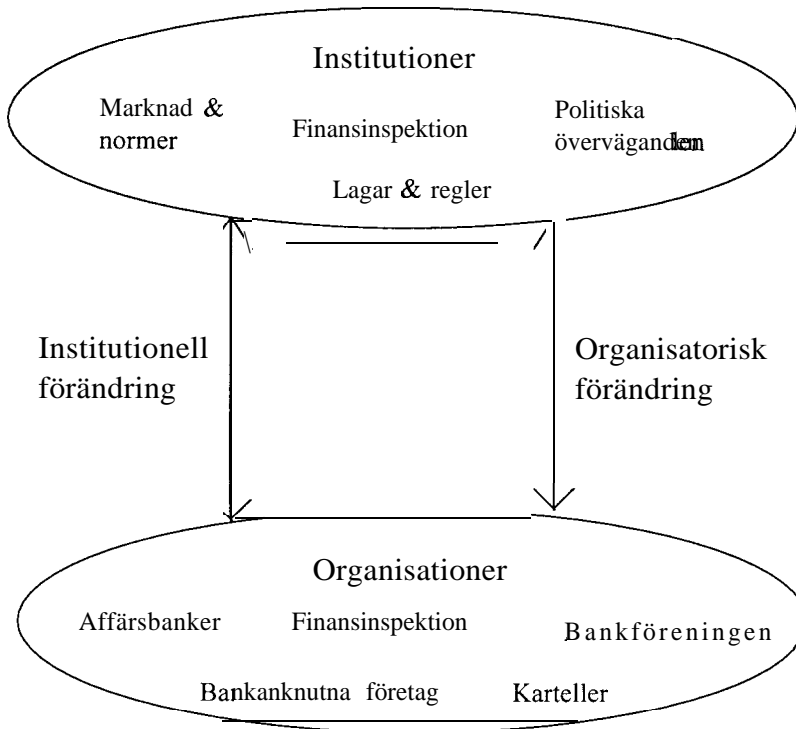
Institutionell förändring - d v s förändring av regler och normer - intar en central position i den institutionella teorin. Bakom den institutionella förändringen ligger ofta ändringar i människors preferenser, men också förändrade relativpriser och aktiviteter hos organisationerna. Drivkrafterna bakom institutionell omvandling återfinns således inom såväl institutionerna själva som bland organisationerna. Därigenom blir också den organisatoriska förändringen en viktig del av institutionell omvandling. Eftersom förändringar i det finansiella systemet ofta genererats av aktörer blir definitionen av organisatorisk förändring – i detta sammanhang – mycket viktig. Med organisatorisk förändring för affärsbankerna menas främst tre typer av omvandling;

1. Förändring i organisationsstrukturen, genom t ex snabb etablering av nya aktörer eller fusionsrörelser.
2. Förändring av organisationers beteende inom givna verksamhetsramar, som t ex kan uppkomma genom teknisk utveckling.
3. Förändring av organisationernas verksamhetsramar, genom att t ex aktörerna får möjlighet att utföra nya tjänster.

Organisatorisk förändring kan uppkomma fristående från institutionell förändring genom aktörernas anpassning till marknad och övrig omgivning. I denna utveckling torde utbildning, entreprenöranda och teknisk omvandling vara väsentliga förklaringsvariabler. Organisatorisk förändring kan också uppkomma parallellt med institutionell förändring t ex genom att förändrade regelverk ändrar förutsättningarna för organisationernas beteende.

Institutionell och organisatorisk förändring fungerar således som länkar mellan institutioner och organisationer i det finansiella systemet. Den kontakt som därigenom uppkommer mellan spelregler och spelare är avgörande för systemets dynamiska utveckling (se figur 1). Detta är i sin tur avgörande för stabiliteten i systemet. Kombinationen av institutionell och organisatorisk förändring kan nämligen leda till brister i både normer och regler, vilket i sin tur bidrar till att skapa en osäkerhet i aktörernas beteende.

Figur 1: Institutioner och organisationer på den svenska bankmarknaden

Den institutionella miljö som påverkat affärsbankernas verksamhet har främst byggts upp av samhällets normer, rörelserelaterad lagstiftning och marknadsanpassning. Men vid sidan av dessa faktorer har det även funnits andra typer av regler som påverkat bankernas beteende. Bland dessa märks t ex skattelagstiftning, men också riksbanksreglering och andra styråtgärder vilkas syfte inte direkt varit att påverka bankerna utan istället att t ex säkra penningvärdet eller underlätta och uppmuntra investeringar. Bakom denna politik har inte sällan legat politiska prioriteringar av överordnad betydelse.

Genom att studera strukturen hos institutioner och organisationer får man ett begrepp om den komplexitet som omger institutionell och organisatorisk förändring i banksystemet. Förändringar genereras sällan från en aktör eller genom en lagförändring, utan institutionell och organisatorisk förändring liknar närmast en katalytisk process, där utvecklingen drivs framåt genom reaktioner och motreaktioner mellan institutioner och organisationer.

Etableringen av den tidiga institutionella strukturen var vad gällde affärsbankerna starkt beroende av samhällets normer och de traditioner som bankerna utvecklat i sin verksamhet. Den statliga kontrollen av affärsbankerna syftade, som redan påpekats, i första hand till att skydda insättarnas medel. Detta uppnåddes främst genom att staten ställde krav på bankernas kapitalbas - vilken också höjdes successivt - medan man däremot inte i särskild stor utsträckning reglerade själva verksamheten.” Bankernas möjligheter att utveckla såväl ut- som inlåningsrörelse var således tämligen goda. I ett viktigt avseende var dock affärsbankernas verksamhet begränsad och det gällde rätten att förvärva aktier i näringslivet.

Från flera banker restes under 1800-talets slut kravet på att en sådan rätt skulle införas. Möjligheten till ägande i näringslivet ansågs vara nära förknippad med affärsbankernas förmåga till långsiktiga engagemang för näringslivets utveckling. Erfarenheterna från det tyska universalbanksväsendet uppmuntrade också industriengagemang.

Bankopinionen var emellertid inte helt homogen i sina krav på aktieförvärvsrätt och från statligt håll möttes tankarna till att börja med av kallsinne. Genom ett förslag om inrättande av särskilda emissionsbanker 1909, försökte man införa ett nytt dynamiskt element för att stimulera näringslivets finansiering, men någon sådan bank kom aldrig att bildas.” Istället fick affärsbankerna gehör för kravet på egen aktieförvärvsrätt i 1911 års banklag. Affärsbankernas näringslivsengagemang kom att ske genom såväl egna som bankanknutna bolags aktieförvärv. Banklagen från 1911 blev därigenom en viktig vattendelare för den fortsatta utvecklingen av affärsbanksväsendet

Den nya banklagen - till en del framdriven av organisationerna - bidrog till att skapa en osäkerhet om marknadens fortsatta utveckling. Det formella regelverkets begränsning av aktieförvärvsrätten kunde nämligen kringgåas genom organisatoriska nätverksbildningar mellan affärsbanker, emissionsbolag och investmentbolag, vilket kraftigt ökade bankernas riskexponering. Den kris som affärsbankerna drabbades av under 1920-talet var också starkt bidragande till den institutionella omvandling som följde under 1920- och 30-talen och som genom begränsning och sedermera avskaffande av aktieförvärvsrätten syftade till att minska bankernas riskta-

¹⁰ Detta visas tydligast av 1911 års banklagstiftning där man ökade kravet på bankernas grundfond på 200.000 till 500.000 kronor, vilket innebar att mindre banker som inte förmådde öka eget kapital tvingades likvidera eller fusionera. Se SFS 1911:74.

¹¹ Frågan om affärsbankernas aktieförvärvsrätt har utförligt analyserats av Fritz S. (1990).

gande.¹² Den institutionella omvandlingen var således ett resultat av den organisatoriska förändring som inträtt då bankerna tilläts äga aktier. Affärsbankernas utveckling under 1910-,20- och 30-talen illustrerar därigenom väl den interaktiva processen vid institutionell och organisatorisk förändring. Ett annat exempel på detta var den diskussion som fördes efter 1920-talets kris, om att införa begränsningar för affärsbankernas enhand-sengagemang. Sådana begränsande regler fanns i flera andra länder och borde, ansåg de statliga utredarna, väl kunna införas i Sverige.¹³ Någon sådan lagstiftningen kom dock inte till stånd, istället valdes en mjukare väg. Genom att påverka marknadens normbildning via bl a bankinspektionen ville man från statligt håll försöka förmå bankerna att inse problemen med allt för stora enhandsengagemang. Erfarenheterna från 20-talets bankkris bidrog också till att normbildningen ändrades. Om normsystemet fungerade som regulator så reducerades dessutom transaktionskostnaderna, jämfört med en formell regel förändring.

Utvecklingen efter det andra världskriget pekar på ett nytt överordnat moment i den institutionella utvecklingen - de politiska övervägandena. Finansmarknaden underordnades i och med riksbanksregleringen allmänna finans- och penningpolitiska intressen. Bankernas utveckling blev därigenom allt mindre beroende av den egna rörelselagen. Politiska överväganden, underhandsdiskussioner och slutligen också ett formellt regelverk för riksbankens åtgärder spelade istället en huvudroll för styrningen av bankerna. I denna utveckling fanns åtminstone periodvis en formell konsensus-situation mellan politiker, företrädare för statliga intressen och marknaden främst representerad av Svenska Bankföreningen. Denna svenska modell inom bankvärlden tillkom under starka politiska påtryckningar där bankernas och andra finansiella företags förmåga att påverka utvecklingen var begränsad. Även om bankerna sannolikt i grunden hellre sett en friare marknad, kan utvecklingen under 1950-,60- och 70-talen ändå ha uppfattats som positiv.

Konkurrensen minskade inte bara genom riksbanksregleringen utan också genom en aktiv normativ styrning från bankinspektionen, genom bl a etiska brev från kontrollmyndigheten till bankerna. I de fall ytterligare styrning ansågs nödvändig fungerade Svenska Bankföreningen ofta som kartellorganisatör .¹⁴

¹² Se bl a Larsson M. (1989).

¹³ Frågan om begränsning av enhandengagemangen utreddes av 1924 års bankkommitté och resultaten publicerades i SOU 1927: 11.

¹⁴ De bl a Larsson M & Sjögren H. (1995).

Av totalt 14 verksamma karteller 1970 stod Bankföreningen som organisatör för hälften, medan resterande sju kartellöverenskommelser hade ingåtts mellan bankerna själva och inte genom föreningen (se tabell 1). Kartellöverenskommelser som tecknats via Bankföreningen hade dock en vidare karaktär och beroende på implementeringen, kan de således ha haft större genomslagskraft än de avtal som stiftades direkt mellan bankerna. De senare avtalen hade inte heller samma potentiella uppslutning som avtal stiftade via Bankföreningen. Det mest betydelsefulla kartellavtalet (B 1: 1) var allmänt verksamhetsreglerande och innebar att Bankföreningens medlemsmöte kunde fatta bindande beslut rörande både relationen mellan bankerna och relationen mellan banker och deras kunder. Efterlevnaden skulle garanteras av Bankföreningens styrelse. Avtalets potentiella kraft var därigenom mycket stor och kan - beroende på användning och kontrollmöjligheter - ha bidragit till att stärka den oligopolistiska strukturen.

Tabell 1: Affärsbankernas kartellöverenskommelser 1970

Avtalstyp	Antal	Undertecknare
Allmänt verksamhetsreglerande	1	Bankföreningen
Räntereglerande	4	Bankföreningen (2)/Bankerna (2)
Expeditionstider	2	Bankföreningen
Aktiehanterande/valutaaffärer	5	Bankföreningen (2)/Bankerna (3)
Tariffreglerande	1	Bankföreningen
Specialkunder	1	Bankerna

Källa: Pris- kartellfrågor nr 8-9 (1971)

Genom den aktiva statliga styrningen av affärsbanksväsendet efter det andra världskriget kan bankernas inställning till konkurrens ha förändrats. Karteller kan ha uppfattats som en del av systemets uppbyggnad vilket också bekräftas av att konkurrens bedrevs med andra medel än formånliga räntor, lånemöjligheter och lånevillkor. Statsmakterna uppmärksammade också att marknaden blivit mer oligopoliserad och genom lagstiftning i slutet av 1960-talet försökte man stärka konkurrensen. Genom de nya bestämmelserna gavs jordbrukskassor och sparbanker möjlighet att konkurrera både på in- och utlåningsmarknaderna på samma villkor som affärsbankerna.¹⁵ Effekten av denna regelförändring var dock begränsad. Den hårda styrningen via riksbanksregleringen gjorde nämligen att konkurrensen på kreditmarknaden fortfarande hämmades. Detta är ett bra exempel på hur formella institutioner kan motverka varandra och på hur en strävan efter effektiva institutioner kan misslyckas då de motverkas av ett regelverk dominerat av politiska preferenser.

Desto mer dramatisk blev emellertid systemets omvandling under 1980-talet. Genom avregleringen förändrades hela den institutionella uppbyggnaden inom loppet av några år. Detta skapade förutsättningar för en utveckling av organisationernas verksamhet, men resulterade också i en betydande osäkerhet på marknaden. Bakom denna institutionella omvandling låg bl a kreditmarknadens internationalisering, teknisk omvandling som underlättade transaktioner och utvecklingen av nya finansiella instrument. Av stor vikt var sannolikt också den allmänna förändringen av statens politik som inträdde efter socialdemokraternas valseger 1982 och som innebar en ökad marknadsorientering inom alla delar av det svenska samhället.”

På samma sätt som under 1920-talet kom omvandlingen av de finansiella organisationernas verksamhet under 1990-talet att leda till en kris. Detta aktualiserar vilken roll detaljerade och tydliga regler samt gemensam marknadsuppfattning hos organisationerna spelar för att reducera riskbeteendet i det finansiella systemet.

¹⁵ Den institutionella förändringen under slutet av 1960-talet har bl a behandlats av Larsson M. & Sjögren H. (1995) s 30 ff.

¹⁶ Förändringen av statliga politiken under 1980-talet har varit ett återkommande tema vid analyser av det svenska välfärdssamhällets omvandling, men den ändrade statliga politiken avspeglades också på enskilda marknader och t ex för de statliga företagsbildningarna. se t ex Anell B. m fl (1992).

Institutioner, organisationer och bankkriser

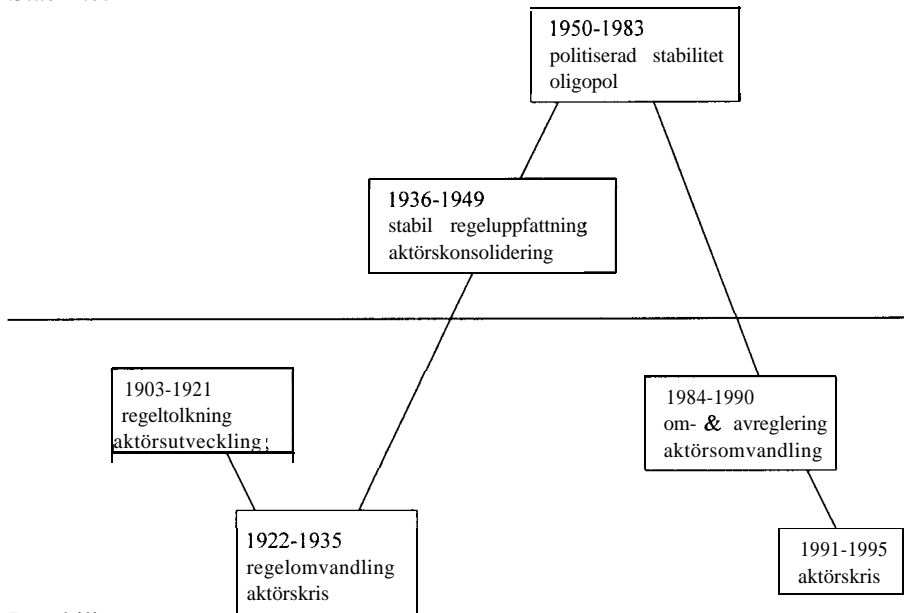
Det svenska affärsbanksväsendets makroutveckling kan för 1900-talet analyseras i termer av förändring och stabilitet, där man åtminstone till någon del kan klarlägga var förändringar – institutionell och organisatorisk instabilitet – har sitt ursprung. Utvecklingen har under 1900-talet präglats av en pendelrörelse mellan stabilitet och instabilitet där de mest stabila perioderna har kännetecknats av en tydlig statlig styrning av marknaden. Instabila perioder har däremot präglats av en dynamisk verksamhetsutveckling hos aktörerna (d v s organisatorisk förändring) som övergått i kris och institutionell förändring. Oftast har denna institutionella omvandling tagit sig uttryck i skärpta lagar och regler. Sådan var t ex reaktionen efter 1920- och 30-talens bankkriser då affärsbankernas aktieförvärvsrätt – som uppfattas som huvudorsak till problemen – gradvis avskaffades.

Man kan emellertid även tänka sig att stabiliteten i systemet återställs genom att aktörerna anpassar sig till marknad och samhällsnormer utan att de formella regelverken förändras (se figur 2). På detta sätt förefaller åtminstone 1990-talets bankkris ha motverkats. Oavsett om krisen hävs genom en förändring av de formella institutionerna eller genom organisationernas anpassningsförmåga åstadkoms en ökad institutionell och organisatorisk stabilitet. Nya lagar och regler ska således inte ses som nödvändiga för att åstadkomma stabilitet på bankmarknaden. För varje typ av institutionell förändring krävs en övergångsperiod där organisationerna anpassar sin verksamhet och finner de normer som är forenliga med regleringen. Att införa nya och motverkande regler under en sådan anpassningsperiod kan istället leda till en fordröjning av organisationernas anpassning.

Bakom pendelrörelsen mellan stabilitet och instabilitet har ofta funnits en stark organisatorisk påverkan på regelverket. De formella institutioner som kommit fram har – med undantag för riksbankens kreditmarknadsregleringen – ofta varit resultatet av förändringar hos organisationer eller av organisationers beteende. Bakom denna institutionella och organisatoriska förändring kan man förmoda att enskilda aktörer spelat en stark lobbyroll. Riksbanksregleringen hade däremot starka politiska förtecken. En statlig önskan att kontrollera affärsbankernas placeringar innebar således att utvecklingen mot effektiva institutioner hämmades.

Figur 2: Den svenskajknansmarknadens utveckling under 1900-talet

Stabilitet

Instabilitet

Anm: Med begreppet stabilitet menas att institutioner och organisationer befinner sig i en situation där institutionerna uppfattas som relevanta och stabila av organisationerna, samt där aktörerna har en gemensam syn på normer och regler och också anpassar sig efter dessa. Med instabilitet åsyftas att organisationer och institutioner betinner sig i en förändringsprocess, vilken antingen är strukturellt betingad eller uppkommer genom att normer och regler faktiskt förändras eller omtolkas av organisationerna.

Statens olika roller bidrar på olika sätt till att påverka bankmarknaden under krisperioder, men påverkas också i sig av krisernas utveckling. Detta gäller som redan konstaterats rollen som reglerare, men också som garant för det finansiella systemet.

Om organisationerna uppfattar att staten tar det övergripande ansvaret - som garant - för insättarnas pengar och det finansiella systemet finns en risk att organisationerna blir mer riskbenägna. Statens roll som garant påverkas också av hur övriga roller utformas. Ett exempel på detta finner vi under 1980- och 90-talen. Avregleringen av den svenska bankmarknaden skedde sannolikt alltför snabbt för att organisationerna skulle hinna anpassa sin verksamhet. Detta bidrog till bankkrisens utveckling och till att den statliga rollen som garant aktiverades. Om staten hade varit mer aktiv

som kontrollör - både normativt och kontrollmässigt - hade kanske en del av dessa problem kunnat undvikas.

Referenser

- Anell B. m fl (1992) *Staten som ägare*. Stockholm
- Boksjö A. & Lönnborg Andersson M. (1994). "Collusive and Competitive Institutions in the Swedish Insurance Market", *Nordisk Försäkringstidskrift (NFT) nr 2/1994*.
- Fritz S. (1990) *Affärsbankernas aktieförvärvs rätt under 1900-talets första decennier*. Stockholm
- Håfors A. (1995) En statlig affärsbank i Sverige. Drivkrafter och motiv 1910- 1930. *Uppsala Papers in Financial History no 7, 1995*
- Larsson M. (1989) Public Control of Commercial Banks and their Activities - The Swedish Example 1910- 1970.1 *Uppsala Papers in Economic History, workingpaper no 2 1989*.
- Larsson M. (1993) Aktörer, marknader och regleringar. Sveriges finansiella system under 1900-talet. *Uppsala Papers in Financial History no 1 1993*
- Larsson M. & Sjögren H. (1995) *Vägen till och från bankkrisen*. Stockholm
- North D.C. (1993) *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. Cambridge.
- Pris- och kartellfrågor nr 8-9 (1971)*. Stockholm.
- SFS 1911:74, Lag om bankrörelse.
- SOU 1927:11. 1924 års bankkommittés betänkande, Stockholm.
- SOU 1988:38. Bilaga 12. Ägarna och kontrollen över företaget - en jämförande studie av sex länders finansiella system, Stockholm
- Zysman J. (1990) *Governments, Markets and Growth: Financial Systems and the Politics of Industrial Change*, Cornell University Press, London.

Krafter för och mot en sund kreditgivning

En studie av svenska bankers kreditorganisation

Sven Jungerhem & Gunnar Lundh

Inledning

I den svenska bankkrisens kölvatten har ett antal studier genomförts, vilka försökt analysera och förklara utvecklingen på den svenska kreditmarknaden under 1980- och 1990-talen (t.ex. Bankkriskommittén 1994 & 1995, Larsson & Sjögren, 1995). Dessa studier har ett gemensamt drag så till vida att de bara i undantagsfall berör det ledningsproblem som själva organiserandet av kreditgivningen innebär.

De svenska bankernas kreditförluster under 1990-talet har på ett ytterst påtagligt sätt visat att bankers förmåga att överleva är starkt beroende av det sätt på vilket man ger krediter. Detta framgår också tydligt om man studerar bankernas årsredovisningar. De banker som är dominerande i Sverige är av den s.k. universaltypen och erbjuder en stor mängd finansiella tjänster. Skillnaden mellan in- och utlåningsräntorna – räntenettet – är dock fortfarande den dominerande intäktskällan i resultaträkningarna. Detta understryker kreditgivningens betydelse. En kredit som leder till förlust innebär inte enbart en kapitalförlust för banken utan också ett bortfall av intäktsränta.

Bankverksamhet i allmänhet har länge varit föremål för lagstiftarens intresse och begränsningar. Rätten att bedriva bankverksamhet grundas på rätten att ta emot inlåning, därför har förvaltningen av insättarnas medel varit föremål för lagstiftarens speciella intresse. Finansinspektionen (tidigare Bankinspektionen), har som övervakande myndighet haft "att utöva tillsyn över laglighet, säkerhet och sundhet inom banker". Detta har dock inte inneburit att bankerna varit så hårt styrda att de tvingats organisera kreditgivningen likformigt. Detta har lämnat utrymme för olika organisatoriska lösningar, vilket är viktigt att beakta i en diskussion om kreditgivning.

Både svensk och internationell bankhistoria ger ett flertal exempel på att misslyckande i kreditgivningen resulterat i bankfallisemang.¹ I dessa sammanhang används även begreppet "osund" kreditgivning utan att man närmare definierar vad som åsyftas. Betraktas osund eller sund kreditgivning som syftande på något som orsakats av ett systematiskt agerande i organisationen, d.v.s. när agerandet – kreditgivningen – inte är att bedöma som slumpmässigt, är det klart att bankledning och organisation är centrala parametrar att studera.

Syftet här är att utifrån likheter och olikheter i utvecklingen av de största svenska affärsbankernas kreditorganisation, söka efter de positiva och negativa faktorer som verkar för och emot en sund kreditgivning. En förhoppning är att vi på basis av analysen ska kunna visa på ingredienser i en lyckosam strategi för kreditgivning. Däremot kan vi givetvis inte göra anspråk på finna *ett bästa sätt* att organisera kreditgivning.

Studien grundar sig på resultat av en intervjuiserie som genomförts med kreditcheferna i Nordbanken, Skandinaviska Enskilda Banken och Svenska Handelsbanken.² Avsikten med intervjuerna har varit att klargöra i vad mån de svenska affärsbankerna förändrats under det senaste decenniet (1985-1995). Fokus ligger på förändringar i organisation, bankernas kreditpolitik, portföljöverväganden, kreditbedömning och kunskapsförändring i kreditorganisationen.

¹ Jungerhem, 1992, s 60.

² Göran Björling, Kreditchef centrala kreditavdelningen Handelsbanken, Olle Lindstrand, stf Kreditchef centrala kreditavdelningen Handelsbanken Carl Löwenhielm, Kreditchef S-E-Banken, Claes Östberg, Kreditchef Nordbanken. Därutöver har intervjuer även gjorts med Lars G. Nordström, vVD Nordbanken med erfarenhet från S-E-Banken och Roland Larsson, chef för Regionbank Stockholm Nordbanken med erfarenhet från Svenska Handelsbanken och Gota Bank.

Kreditgivning - en allmän beskrivning

Kreditgivningen kan principiellt beskrivas bestå av fem "steg": 1) låneansökan, 2) kreditbedömning, 3) beslut, 4) kreditvård och 5) återbetalning. Det är lätt att inse att bankens organisation av kreditgivningen är betydelsefull i sammanhanget. En bank som är starkt centraliserad i limithänseende och lämnar litet spelutrymme för den lokale banktjänstemannen, kommer att få relativt fler kreditpropåer högre upp i organisationen, med risk för att arbetsbelastningen där leder till en lägre kvalitet i beslutet.³ Engagemanget och kunskapen på lägre nivå kan också förväntas bli lidande vid en stark centralisering. En starkt decentraliserad organisation kan i sin tur komma att riskera problem med styrning av kreditgivningen. Risken finns därmed att kreditportföljens sammansättning för banken som helhet kan försämrats. Detta understryks av Otto Rydbeck's analys av kreditgivningen i Nordbanken⁴.

Även det sätt som beslut fattas på kan förväntas vara betydelsefullt. Olika modeller för beslutsfattande har sina för- respektive nackdelar. Här kan urskiljas två alternativ, individuellt eller kollektivt beslutsfattande. Fördelen med enskilda beslutsfattare är möjligheten till ett större ansvarskännande, men å andra sidan finns risken för förbiseende och bristande kompetens. För gruppbeslut oavsett om det sker med bara banktjänstemän eller styrelser är risken för att ansvaret för analys och beslut "faller mellan stolarna".

Bankens regler och rutiner är styrande för vilken information som begärs av den presumtive kredittagaren och hur den hanteras. Förutom att påverka "kvaliteten" i handhavandet styr även typen av information dess användning. Tjänstemännen kan fås att lägga större eller mindre vikt vid historiska data, såsom bokslut och nyckeltal, framåtriktad data, såsom affärsidé och marknadsposition, eller karaktärsdata, beträffande ansvariga personer eller företagens renommé. Bedömningarnas yttersta syfte är givetvis att klargöra låntagarens återbetalningsförmåga.

En framgångsrik kreditgivning förutsätter inte bara att bankens kreditorganisation är uppbyggd på ett ändamålsenligt sätt, utan också att banken avsätter tillräckliga resurser för "eftervård" av krediter. Resurserna måste dels vara tillräckliga för en god hantering av kreditgivningens formalia, dels räcka till för en professionell bevakning av redan upplagda krediter. Under 1980-talet brast kredithanteringen i flera banker både när det gällde själva kreditbesluten och i fråga om den efterföljande hanteringen. Bankernas förluster berodde inte enbart på dåliga beslut, utan även på formella

³ Ett förhållande som framförts vara motiv till Handelsbankens decentralisering av kreditbeslut (Wallander, 1991, s 132-138).

⁴ Rydbeck, 1993, s 37,116

brister i hanteringen som delvis förklaras av att resurser för kontroll inte prioriterades. Många faktorer, även utanför den direkta kreditprocessen, kan påverka en banks kreditgivning. Under 1980-talet siktade ett antal banker mot en snabb volymexpansion, framförallt på utlåningssidan. Detta medförde en risk för ökade kreditförluster, eftersom en snabb kreditexpansion på en begränsad marknad knappast är möjlig på annat sätt än genom övertagande av de kunder andra banker gärna blir av med. Goda kreditkunder kan i allmänhet inte lockas att snabbt byta bank, annat än genom extrem priskonkurrens. En snabb kreditexpansion leder därför antingen till höjd risknivå eller drastiskt sänkta låneräntor. För de svenska banker som expanderade på 1980-talet blev följden det förra alternativet.

I detta sammanhang bör nämnas att också en banks interna styrsystem kan ha betydelse för kreditgivningen. Det s.k. IK-talet (intäkt/kostnad), ett lönsamhetsmått som tillämpats av åtskilliga banker, kan ha en negativ effekt om det tillämpas utan urskiljning. Måttet bygger på relationen mellan intäkter och kostnader. Vid kreditexpansion kommer normalt inäktsoökningen först, medan den potentiella kostnadsökningen som består av kreditförluster kommer senare. En snabb kreditökning med hög risk kan därför leda till kortsiktigt förbättrade IK-tal, som senare blir desto sämre.

Genom att tillämpa principen om att inte blanda samman kreditgivning och ägande har lagstiftaren försvårat bankernas möjlighet att kompensera en hög risk genom att ta del i vinst. Därmed är möjligheten att kompensera hög risk med avkastning begränsad till den trånga sfär som räntesättningen erbjuder. Även en hög marknadsränta innebär dålig kompensation för en hög kreditrisk. Bankerna kan emellertid motverka risken med ökad kunskap.⁵ Genom att verka inom olika marknader, geografiska eller verksamhetsmässiga kan man bygga upp en för kreditgivningen betydelsefull erfarenhet och s.k. tyst kunskap. Det är dock viktigt att inse att denna kunskapsbyggnad inte lätt låter sig göras utan bör betraktas som en relativt långsam process. Följdaktligen utsätter sig kreditgivaren för en ökad risk för fallissemang i de fall man agerar utanför kända domäner.

En banks verksamhetsmål och policy är av största betydelse för bankens risknivå. Målformuleringen påverkar inte bara bankens organisation, dess regler och rutiner utan även förmågan att utveckla och utnyttja den kompetens man besitter. Ledningens roll i sammanhanget är därigenom central. Det är dess uppgift att skapa en ändamålsenlig organisation som driver verksamheten mot uppsatta mål och se till att policy, regler och rutiner verkar för en sund kreditgivning.

⁵ Det föreligger en väsentlig skillnad mellan risk och osäkerhet i och med att den förra till skillnad från den senare anses vara möjlig att kalkylera i förhand.

I det följande kommer vi att redovisa resultatet av den genomförda intervjuerien. Intervjuerna har inte visat dramatiska skillnader mellan bankerna, men har dock givit en bild av en pågående förändringsprocess.

Intervjuresultaten.

Vid en jämförelse mellan de stora svenska affärsbankernas kreditorganisation bör man hålla i minnet att bankernas moderna historia visar stora olikheter. Nordbanken och SE-banken har genomgått en krisperiod i början av 1990-talet och har sedan dess omorganiserats i mer eller mindre genomgripande omfattning. Handelsbanken genomgick vad som kan kallas en kris i början av 1970-talet, varefter banken under Jan Wallanders ledning blev föremål för en närmast total omstrukturering, som tog mer än ett decennium att genomföra och som bland annat förändrade bankens kreditgivningsprocess. Man kan därför påstå att den förändring som de två förstnämnda bankerna nyligen genomfört har sin motsvarighet i Handelsbankens omdaning tjuo år tidigare. Det är också intressant att notera att Handelsbanken, som på senare år framstått som den bank som klarat sig bäst från kreditförluster under den senaste bankkrisen, så sent som 1982 hade de högsta kreditförlusterna bland storbankerna.

Nordbanken och SE-banken har alltså dels en annan historia än Handelsbanken, dels en annan struktur i det avseendet att båda bankerna genomgått genomgripande fusioner, vilket framförallt i Nordbankens fall säkerligen haft betydelse för bankens svårigheter att finna sin rätta organisatoriska form.

Det är mot denna bakgrund inte förvånande att de förändringar, som föranletts av bankkrisen, varit obetydliga i Handelsbanken i jämförelse med vad som genomförts i Nordbanken och SE-banken och att de tre bankernas kreditorganisation nu uppvisar mer likheter än skillnader.

Idag har alla bankerna en central kreditchefsfunktion med stark ställning, vilket är en nyhet i två av bankerna. Kreditchefen har inte i någon av bankerna en befälsrätt över linjefunktionerna, men spelar en väsentlig roll vid alla centrala kreditbeslut. I en av bankerna har kreditchefen till och med försetts med vetorätt i vissa sammanhang. Den centrala kreditorganisationen gör i en av bankerna egna kreditanalyser i syfte att skapa en "second opinion" att ställa mot de analyser som gjorts på linjen.

Den förstärkta centrala hanteringen av kreditärenden, som i sig inte nödvändigtvis behöver innebära en ökad centralisering, markeras också av tyngden och mötesfrekvensen hos styrelsens kreditutskott. Dessa utskott, som handlägger den helt övervägande delen av de kreditfrågor, som ligger på styrelsenivå, sammanträder i alla bankerna minst en gång per vecka. Styrelsens presidium ingår i utskottet jämte ytterligare några ledamöter,

som i en bank är permanenta, i de två andra deltar efter någon form av rotationsprincip. Vid styrelsemöten in pleno dras dels mycket stora kreditfrågor, dels ärenden av särskilt intresse, som normalt utväljs av utskottet, men som också kan tas upp på agendan på begäran av en enskild styrelseledamot.⁶ Denna möjlighet tycks i, varje fall i en bank, utnyttjas "inte så sällan."

I syfte att höja kreditkompetensen har bankernas interna utbildning förändrats. Även i detta avseende har Handelsbanken haft glädje av tidigare genomförda förändringar. Man har visserligen även där under de senaste åren infört nya, kompetenshöjande inslag i kreditutbildningen, men inte behövt genomföra sådana genomgripande förändringar som förekommit i de andra bankerna. Kassaflödesanalys, riskbedömning och obeståndsjuridik är ämnen, som nu tillmäts stor betydelse i samtliga banker. En bank har infört vad man kallar körkursutbildning för alla kredithanterare, även sådana med lång erfarenhet i branschen.

När det gäller kontorsstyrelsernas roll i kreditprocessen har bankerna valt olika vägar. En bank har valt att öka lekmannainslaget (personer som inte är anställda i banken) i kreditprocessen genom att ge kontorsstyrelserna ökat inflytande. Samma bank har också försöksvis i en region introducerat kreditutbildning för styrelseledamöter. Två banker har istället valt att helt eliminera kontorsstyrelserna ur kreditprocessen. Samtliga banker arbetar dock med regionala styrelser med kreditansvar på regionbanksnivå.

Ett led i den noggrannare kredithanteringen är att bankerna, mer eller mindre påtagligt höjt kraven på kunderna. Dels har kraven på kundernas egna kapitalinsatser ökat, dels ställs högre krav på det beslutsunderlag man begär från kunderna. Medan balansräkningsanalysen tidigare tillmättes avgörande betydelse, ser samtliga banker idag kassaflödesanalysen som central i kreditberedningen. Även kraven på revisorsinsatser i kundföretagen förefaller att ha höjts i ett par av bankerna.

Riskklassificeringssystem finns i två av bankerna och är under införande i den tredje. Överhuvudtaget tycks en systematisk riskbedömning av varje engagemang nu vara regel. När det gäller frågan om en total riskbedömning av bankens lånestock, en portföljanalys, är motiverad, går meningarna isär. En bank anser den totala kreditanalysen inte behöver göras på basis av portföljvalsteori, en annan genomför den. Den tredje har uppenbarligen ännu inte valt väg.

Alla bankerna har någon form av kreditpolicy. Två av bankerna har utförliga skriftliga policydokument, medan den tredje hävdar att policyn framför allt förekommer i muntlig form. Av de banker, som bygger sin verksamhet på skriftliga policier, presenterar den ena sin policy som en beskrivning av vad man inte bör göra, medan den andras policy har mer ka-

⁶ Från Nordbanksrapporten (Rydbeck, 1993) märks att så inte alltid varit fallet.

raktär av positiv instruktion. Sammanfattningsvis kan man säga att det förefaller som om samtliga tre banker har stramat upp hanteringen av formalia i kreditsammanhangen efter den senaste krisen.

Likheterna mellan de tre stora affärsbankerna tycks idag vara större än skillnaderna när det gäller kredithanteringen. Den ekonomiska analysen av kundföretagen uppges vara noggrann, kreditbedömningen bedöms vara såväl stram som affärsmässig. En central kreditchefsfunktion med stort inflytande finns numera i alla banker. När lekmannainslag förekommer i kreditbedömningen anges det ske på ett sådant sätt att lekmännen verkligen blir insatta i kreditfrågorna och inte får en roll som gisslan.

De skillnader mellan bankerna som trots allt finns är svårare att identifiera. Att en bank, i motsats till de två andra, fortfarande involverar kontorsstyrelserna i kreditprocessen är en skillnad som dock inte nödvändigtvis har väsentlig betydelse. Att kreditpolicyn är mer eller mindre formellt utformad behöver inte heller innebära någon skillnad, även om en muntlig policy rimligen blir mer flexibel än en skriftlig.

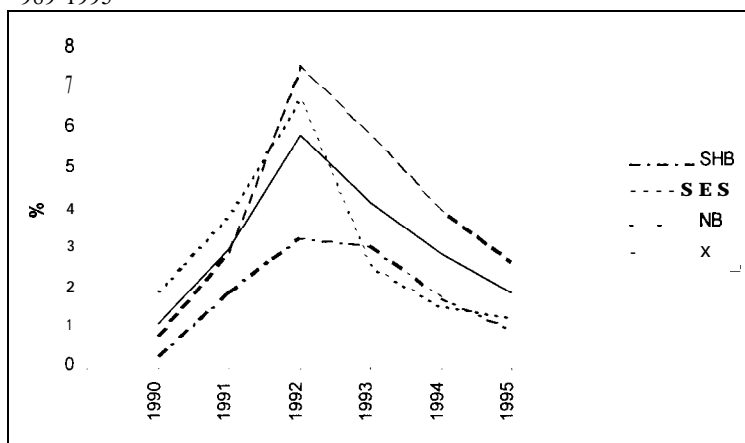
En tänkbar skillnad, som är mer väsentlig och samtidigt svårare att fastställa, kan vara graden av decentralisering. Alla banker säger sig ha en decentraliserad kreditprocess och förefaller att ha delegerat ungefär samma limiter för kontorens kreditgivning. Handelsbanken har sedan länge arbetat med en hög grad av decentralisering, medan de övriga bankerna inte tidigare haft samma syn på kontorens självständighet. Numera förefaller synsätten att vara desamma, men om kontoren inom Nordbanken och Skandinaviska Enskilda Banken känner sig ha samma frihet som Handelsbankskontoren är svårt att uttala sig om.

En decentraliseringsprocess tar tid och kräver att företagskulturen anpassas. Om en sådan anpassning redan hunnit genomföras i de två banker, som på senare år ändrat sin kredithantering, är oklart. Om så inte är fallet föreligger fortfarande en väsentlig skillnad mellan de tre bankernas kredithantering.

Slutsatser

De kreditorganisationer som finns i de tre stora svenska affärsbankerna utmärks, som framgår av den tidigare diskussionen, av stor likhet. Något förenklat kan man påstå att Handelsbanken verkat stilbildande. Detta faktum är i och för sig inte särskilt förvånande med tanke på vad som är känt om oligopolistiskt beteende. Handelsbankens relativt mer lyckosamma utveckling under finanskrisen har härvidlag säkerligen varit en stark påverkande faktor. Dock får man i detta sammanhang inte glömma bort att även Handelsbanken uppvisat avsevärda kreditförluster, vilket också framgår av nedanstående diagram.

Diagram 1: Svenska affärsbankers kreditförluster som andel av bankernas utlåning 1989-1995

Anm: Kreditförlustnivå är definierad som kreditförluster i procent av ingående balans för utlåning till allmänheten, finansinstitut (exkl. banker) samt leasingobjekt, övertagen egendom och kreditgarantier. Ingående banker är: S-E-Banken, Handelsbanken, Nordbanken (exkl. Gota Bank), och från 1992 även Föreningsbanken, Östgöta Enskilda bank Sparbanken Sverige.

Källa: Svenska Bankföreningen

Vilka positiva och negativa faktorer har då haft betydelse för den utveckling som speglas i ovanstående diagram? Några av de krafter, som verkar mot en sund kreditgivning släpptes lösa genom kreditmarknadens avreglering i mitten på 1980-talet. Bankerna hade tidigare, under den långa perioden av kreditrestriktioner, tvingats tillämpa en kreditransonering som underlättade kreditbedömningen. Det kreditutrymme, som stod till buds räckte inte till att förse andra än goda och trogna kunder med pengar. Därmed minskade behovet av att bedöma kreditvärdigheten hos sämre företag och företag utan kundhistorik för banken i fråga. När avregleringen kom till stånd fanns därmed en motkraft till god kreditbedömning i form av bristande erfarenhet på många håll av mer kvalificerad kreditanalys. Den nyvunna möjligheten till kreditexpansion, som avregleringen medförde, bar också med sig en motkraft till god kreditgivning genom den ökande konkurrensen på lånemarknaden, som visserligen var efterlängtat, men som i alltför hög grad skapade en köparens marknad. Expansionen innebar också att banker gav sig in okända kundsegment med ökade risker som följd.

Av framförallt Gotabankens och Nordbankens historia kan man dra slutsatsen att t.ex. fusioner och täta ledningsbyten kan bidra till att skapa en organisatorisk förvirring. Den organisatoriska förändringsprocessen har tagit sig uttryck i organisationsintern konkurrens och kulturkrockar, till förfång för bl.a. kreditgivningen

I nedanstående figur görs ett försök till kartläggning av de krafter och motkrafter, som i olika grad påverkat de svenska bankernas kreditgivning under den period som denna undersökning omfattar.

Figur 2: Positiva och negativa faktorer vid en sund kreditgivning

	inom organisationen	utom organisationen
krafter	stark org. och kreditorg. klar kreditpolitik styrmedel marknadskunskap & överblick (ordning & reda) (sunt förnuft)	institutionell stabilitet & oförändrad marknads- struktur oligopolitisk konkurrens kreditrestriktioner tillsyn
motkrafter	organisatorisk förvirring volymmål	turbulent marknad avreglering bristande tillsyn kapitalöverskott hård konkurrens snabb omstrukturering

Källa: Egen undersökning

Olika krafter påverkar naturligtvis varandra och kan förstärka eller motverka varandras effekter. Är kompetensen och den interna ordningen och kontrollen av hög kvalitet, betyder det mindre om den externa tillsynen brister. En stark kreditexpansion behöver inte vara riskabel om den sker under kontroll och med god kompetens. Omvänt: om kompetensen är låg, blir effekterna av brister i intern eller extern kontroll mer riskabla.

Under den överhettning, som vi upplevde på den svenska bankmarknaden under slutet av 1980-talet, kan man finna samverkande effekter av många av de motkrafter vi nämnt. Marknaden förändrades på ett dramatiskt sätt genom avregleringen, utan att statsmakterna gav de signaler som behövdes för att förändringens risker skulle bli tydliga. Tillsynsmyndigheten fungerade inte tillfredsställande. Denna slutsats grundas på det faktum att dåvarande Bankinspektionen genom sitt engagemangsregister var den enda aktör som hade möjlighet att överblicka de kreditrelationer som rådde. Flera banker gav sig på en stark kreditexpansion, i tron att den interna kompetens, som varit tillräcklig under en restriktionsperiod, också fungerade för att klara en kreditgivning på en fri marknad. Organisationerna blev samtidigt mer säljorienterade, vilket i sin tur underminerade kontrollen.

Det fanns alltså under denna period starka motkrafter utanför bankerna, vilka påverkade kreditgivningen i negativ riktning. Att bankerna råkade mer eller mindre illa ut, kan förklaras av att de positiva interna krafterna var olika starka. Handelsbanken hade relativt sett en god kreditorganisation, bättre intern kontroll och förmodligen också en högre, samlad kreditkompetens än de övriga bankerna och hade därmed en större motståndskraft mot avregleringens negativa krafter. I en situation där en avreglerad marknad ger möjligheter till fri expansion, utan att samhällets kontrollmöjligheter fungerar tillfredsställande, måste organisationens interna kraft förhindra misstag. Uppenbarligen fanns i vissa banker inte tillräckligt starka interna krafter för att bevara en sund kreditgivning.

Banksystemets funktion förutsätter en balans mellan risktagande och kreditförluster. Den svenska kreditmarknaden var fram till mitten av 1980-talet en ganska ineffektiv restriktionsmarknad, där risktagandet var lågt. Bankerna beskyldes för att inte ta tillräckliga risker. Det sena 1980-talet präglades av högt risktagande, med åtföljande stora kreditförluster. Röster höjdes för en återgång till kreditrestriktioner. Nu i mitten på 1990-talet anklagas bankerna åter för alltför stor försiktighet.

Den ideala kreditmarknaden, där bankerna tar stora, men alltid välavägda risker, utan att drabbas av nämnvärda förluster, är svår att uppnå. Valet mellan en återgång till kreditrestriktioner och låg effektivitet på lånemarknaden och en fortsatt fri kreditmarknad borde vara lätt, även om den fria marknaden av och till lär innebära kraftiga förluster i banksystemet. Vår undersökning tyder på att de tre största affärsbankerna nu alla har kreditorganisationer av det slag en fri marknad kräver, vilket i och för sig inte minskar värdet av en banktillsyn. Det svenska bankssystemet har nu en hög likviditet, samtidigt som efterfrågan på krediter är låg. Risken finns att bankerna i sin önskan att öka kreditvolymen åter igen lockas att sänka kvalitetskraven i sin kreditbedömning. Förhoppningsvis är dock det historiska minnet tillräckligt långt, så att 1980-talets kreditkonkurrens inte upprepas. Vi kan inte nog betona betydelsen av att bankledningarna intresserar sig för att bevara och utveckla de interna krafter som verkar för en sund kreditgivning.

Referenser

Bankkriskommittén, (1994) *Bankkrisen*, Stockholm: Fritzes.

Bankkriskommittén, (1995) *Bankerna under krisen. Fyra rapporter till bankkriskommittén*, Stockholm: Fritzes.

Jungerhem, S., (1992) *Banker i fusion*, Företagsekonomiska institutionen Uppsala universitet, (avh.).

Larsson, M., & Sjögren H., (1995), *Vägen till och från bankkrisen*: Stockholm: Carlssons.

Rydbeck, O., (1993) *Om styrelseansvar m.m. - Slutrapport om ansvar för Nordbankens styrelse avseende bankens kreditgivning främst under tidsperioden 1988 - 1990*, Setterwalls, mimeo.

Wallander, J., (1991) *Från Vängåvan till Kungsträdgården - Decentralisering - ideal och verklighet*, Stockholm: Bonniers.

Uppsala Papers in Economic History of the following series:

RESEARCH REPORTS

1. Bo Gustafsson: The Causes of the Expansion of the public Sector in Sweden during the 20th century. 1983.
2. Mats Essemyr: Food Consumption and Standard of living: Studies on Food Consumption among Different Strata of the Swedish Population 1686-1933. 1983.
3. Göran Rydén: Gammelstilla stångjärnsmedja – en manufakturindustri. 1984.
4. Alf Johansson: Market, Nature and Work: The basics of work organisation in a nineteenth-century export sawmill. 1984.
5. Lena Sommestad: Strukturomvandling och yrkessammansättning: Ala sågverk under mellankrigstiden. 1985.
6. Li Bennich-Björkman: Nationalekonomi och ekonomisk historia. Inställningen hos national-ekonomer till ämnet ekonomisk historia 1929- 1947. 1985.
7. Håkan Lindgren: International Firms and the Need for an Historical Perspective. 1985.
8. Alice Teichova: Economic Policies in Interwar East Europe: Freedom and Constraints of Action. 1985.
9. Lynn Karlsson & Ulla Wikander: Kvinnoarbete och könssegregering i svensk industri 1870- 1950: Tre uppsatser. 1985.
10. Bo Gustafsson: Det antika slaveriets nedgång: En ekonomisk teori. 1985.
11. Mats Morell: Eli F. Hecksher, utspisningsstaterna och den svenska livsmedelskonsumtionen från 1500-talet till 1 800-talet. Sammanfattning och komplementering av en lång debatt. 1986.
12. Ragnhild Lundström & Kersti Ullenhag: Methodological Problems in Business History: Two Papers. 1986.
13. Kersti Ullenhag (ed.): Books and Articles from the Department of Economic History at Uppsala University. 1986.
14. Georg Péteri: The Role of State and Market in the Regulation of Capital Imports: Hungary 1924- 193 1. 1987.
15. Håkan Lindgren: Banking Group Investments in Swedish Industry: On the emergence of banks and associated holding companies exercising shareholder influence on Swedish industry in the first half of the 20th century. 1987.
16. Mats Morell: Om mått- och viktsystemens utveckling i Sverige sedan 1500-talet. Vikt- och rymdmått fram till metersystemets införande. 1988.
17. Juergen Salay: The Soviet Union River Diversion Project. From Plan to Cancellation 1976-1986. 1988.
18. Göran B. Nilsson: Kreditens jättekraft. Svenskt bankväsende i brytningstid och genom-brottstid vid 1800-talets mitt. 1988.
19. Maurits Nyström: En spegel av ett sekel. Riksdagens resor i Norrbotten 1880-1988. 1988.
20. Lars Magnusson: Korruption och borgerlig ordning – naturrätt och ekonomisk diskurs i Sverige under Frihetstiden. 1989.

21. Hans Sjögren: Kreditförbindelser under mellankrigstiden. Krediter i svenska affärsbanker 1924-44 fördelade på ekonomiska sektorer och regioner. 1989.
22. Eskil Ekstedt: Knowledge Renewel and Knowledge Companies. 1989.
23. Karl-Gustaf Hildebrand: Om företagshistoria. 1989.
24. Gert Nylander: Företagsarkiv och företagshistorisk forskning. 1990.
25. Bo Gustafsson: Gunnar Myrdal 1898-1987. Liv och verk. 1990.
26. Gaim Kibreab: The State of the Art Review of Refugee Studies in Africa. 199 1.
27. Lena Schröder: Från springpojke till fullgod arbetare: Om bakgrunden till 1930-talets ungdomsreservarbete. 1991.
28. Ulla Wikander: Delat arbete, delad makt: Om kvinnors underordning i och genom arbetet. 199 1.
29. Anders Floren & Göran Rydén: Arbete, hushåll och region. Tankar om industrialiseringsprocesser och den svenska järnhanteringen. 1992.
30. Maths Isacson: Arbetslivsforskaren i det offentliga samtalet. 1992.
- 3 1. Gunnar Nordström: Mo och Domsjö och arbetareorganisationerna intill 1940. Frans Kempes personalpolitiska program och Domsjö arbetareföreningen. 1993.
32. Conny Norling: Byråkrati och makt. Ingenjörer vs ekonomer. 1993.
33. Anita Göransson: Om teori och historia. Mening, makt och materialitet. 1993.
34. Bo Härmestrand: Finansieringssätt och attityder. Några erfarenheter ur ledarhundsarbetets historia. 1994.
35. Lars Magusson: Eli Heckscher and Mercantilism. An introduction. 1994.
36. Torbjörn Lundqvist: Industrialismens kritiker. Utopism, ämbetsmännaideal och samvetspolitik i Carl Lindhagens ideologi. 1995.
37. Olov Åberg & Johan Öster: Efter avslutad färd, en anständig begravning begravning. En karaktaristik av undantagsinstitutionen, Nederluleå och Råneå socken 1790-1895. 1995
38. Lars Magnusson & Klas Nyberg: Konsumtion och industrialisering i Sverige 1820- 19 14. Ett ekonomisk-historiskt forskningsprogram. 1995.
39. Lynn Karlsson: Mothers as Breadwinners. Myths or Reality in Early Swedish Industry. 1995.
40. Lynn Karlsson: Women workers in figures. A Picture of Swedish Industry 1863-1912. 1996.
41. Kersti Ullenhag: Mangers, Instituions and Growth. Business History as an Approach to Industrial History. 1996.
42. Irma Irlinger: Lika lön för lika arbete - Ett nygammalt problem. Uppsala-utredning 1947-1949. 1997.
43. Bo Gustafsson: Scope and Limits of the Market. 1997.

WORKING PAPERS

1. Alice Teichova: Rivals and Partners. Banking and Industry in Europe in the First Decades of the Twentieth Century. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1988.
2. Fritz/Kastner/Larsson: Banking and Bank Legislation in Europe 1880-1970. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1989.
3. Elisabeth A. Boross & Hakan Lindgren: Bank-Industry Connection in Hungary and Sweden. Two Studies. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1989.
4. Volker Wellhöner & Harald Wixforth: Bank-Industry Relations in Theory and Practise. Two Studies. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1989.
5. Ragnhild Lundström & Jan Ottosson: Bank-Industry Relations in Sweden: Ownership and Interlocking Directorates. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1989.
6. Agnes Pogány & György Kövér: Banking and Industry in Hungary. (*Report from the Vienna Banking – Industry Symposium 1988.*) 1989.
7. Ulla Wikander (ed.): The Sexual Division of Labour, 19th & 20th Centuries. Six Essays Presented at the Ninth International Economic History Congress, Berne 1986. 1989.
8. Agneta Emanuelsson, Lynn Karlsson, Ulla Wikander & Ingrid Aberg (eds.): Kvinnohistoria i teoretiskt perspektiv. Konferensrapport från det tredje nordiska kvinnohistorikermötet. 13-16 april 1989. 1990.
9. The Banking Project: The Network of Financial Capital: Essays in Honour of Ragnhild Lundström. 1990.
10. Margarita Dritsas: Foreign Capital and Greek Development in a Historical Perspective. 1993.

BASIC READINGS

1. Håkan Lindgren & Kersti Ullenhag (eds.): Teorier och teoretisk tillämpning i företagshistorisk forskning. Med bidrag av Herman Daems, Erik Dahmén, Håkan Lindgren och Kersti Ullenhag. 1985.
2. Britta Jonell-Ericsson: Skinnare i Malung. 1987.
3. Håkan Lindgren & Hans Modig: The Swedish Match Company in the Interwar Years. An International Perspective. 1987.
4. Bo Gustafsson: Den ekonomiska vetenskapens utveckling. Del 1: Från Aristoteles till Adam Smith. 1988.
5. Bob Engelbertsson & Lynn Karlsson: Seminarieuppsatsen. En genomgång av formella krav. 1989.
6. Mats Larsson & Hakan Lindgren: Risktagandets gränser. Utvecklingen av det svenska bankväsendet 1850-1980. 1989.
7. Pauline De Los Reyes: Bortom Europa. Käll- och litteraturvägledning i u-landsstudier. 1992.
8. Håkan Lindgren (red.): Teori, empiri och metod i ekonomisk-historisk analys. 1992.
9. Juan Bergdahl: Den Europeiska Ekonomiska Gemenskapen. Ursprung och fundament. 1995.

Working Papers in Transport and Communication History

- 1994: 1. Lena Andersson-Skog
Jan Ottosson: Institutionell teori och den svenska kommunikationspolitikens utformning. Betydelsen av ett historiskt perspektiv. 1994.
- 1995: 1. Jan L östlund: Reglering av kollektivtrafik. Striden på 1910-talet om tillkomsten av AB Stockholms Sparvägar. 1995.
- 1995:2. Thomas Pettersson: Regionalpolitik och regional utveckling. Med fallstudie för Arvidsjaurs flygplats. 1995.
- 1995:3. Sven Gerentz: Vägverket och företrädarna för bilism och näringsliv. Ett nätverks betydelse för transportpolitik och transportutveckling under kriget. 1995.
- 1995:4. Lars Fälting: Högtflygande planer i debatten om Arlanda 1946. 1995.
- 1995:5. Thomas Pettersson: Att kompensera för avstånd. En ekonomisk-historisk utvärdering av transportstödet effekter 1965-1995. 1995.
- 1996: 1. Erik Törnlund: Vägen till försörjning. Vägbyggandet som arbete i Degerfors socken, Västerbotten 1920- 1940. 1996.
- 1997: 1. Lars Magnusson: Vem och vad formulerar problemen? 1997.
- 1997:2..Lars Magnusson &
Jan Ottosson: Transaction Costs and Institutional Change. 1997.
- 1997:3. Rikard Skårfors: Telegrafverkets inköp av enskilda telefonnät. Omstruktureringen av det svenska telefonsystemet 1883-1918. 1997.

UPPSALA PAPERS IN FINANCIAL HISTORY

1. Mats Larsson: Aktörer, marknader och regleringar. Sveriges finansiella system under 1900-talet. 1993.
2. Alexander Boksjö &
Mikael Lönnborg-
Andersson: Svenska finanskriser. Orsaker, förlopp, åtgärder och konsekvenser. 1994.
3. Hans Sjögren (red.): Bankinspektör Folke von Krusenstjemas vitbok. Anteckningar från bankkrisen 1922/23. 1994.
4. Rolf Marquardt: Internationalisering av svenska banker. En process i fem faser. 1994.
5. Mikael Olsson: Corporate Governance in Economies of Transition. The case of the Slovak Republic. 1995.
6. Anders Ögren: Riksbankens penningpolitik. Kreditförsörjning och prisstabilitet 1869-1881. 1995.
7. Arne Håfors: En statlig affärsbank i Sverige. Drivkrafter och motiv 1910-1930. 1995.
8. Mats Larsson &
Mikael Lönnborg-
Andersson (red.): Institutioner och organisationer på den svenska bankmarknaden. Erfarenheter från bankkrisen. 1996/1997.